

Hrvatski mučenici u svjetlu euharistijske žrtve

Ivančić, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:583647>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

JELENA IVANČIĆ

HRVATSKI MUČENICI U SVJETLU
EUHARISTIJSKE ŽRTVE

Završni rad

Split, 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
PREDDIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

JELENA IVANČIĆ

HRVATSKI MUČENICI U SVJETLU EUHARISTIJSKE ŽRTVE

ZAVRŠNI RAD

iz *Dogmatskog bogoslovlja*

kod doc. dr. sc. Emanuela Petrova

Split, 2023.

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
UVOD	2
1. BIBLIJSKO POIMANJE ŽRTVE I ŽRTVOVANJA	3
1.1. Starozavjetno poimanje žrtve	3
1.2. Novozavjetni kontekst Kristove žrtve	5
2. ŽRTVENI KARAKTER I MUČENIŠTVO U CRKVENOJ TRADICIJI	7
2.1. Žrtveni karakter euharistije u dogmatsko-teološkoj tradiciji	7
2.2. „Dionici čaše” – odnos mučeništva i euharistijske žrtve u crkvenoj tradiciji.....	8
3. ŽRTVA HRVATSKIH MUČENIKA U SVJETLU EUHARISTIJSKE ŽRTVE	11
3.1. Nikola Tavelić.....	12
3.2. Marko Križevčanin	15
3.3. Drinske mučenice	17
3.4. Francesco (Franjo) Bonifacio	19
3.5. Serafin Kодиć Glasnović.....	20
3.6. Miroslav Bulešić.....	22
3.7. Anton Muzić	24
3.8. Alojzije Stepinac.....	25
ZAKLJUČAK	28
LITERATURA	30
SUMMARY	34
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI	35

SAŽETAK

Rad *Hrvatski mučenici u svjetlu euharistijske žrtve* ima za cilj upoznati i predstaviti mučeničke heroje vjere Crkve u Hrvata iz perspektive Kristove euharistijske žrtve. Koncipiran je u tri poglavlja, kroz koja metodom sustavne teologije istražuje povezanost tajne vjere euharistijske žrtve i mučeničkog svjedočenja. Biblijsko-teološko poimanje žrtvovanja, polazi od starozavjetnih žrtava, pri čemu se ističe pashalna žrtva pri izlasku iz egipatskog ropstva kao predlika Krista Pashe naše, čime se dolazi do posve drugačijeg novozavjetnog razumijevanja žrtve u kojoj je Isus Krist i svećenik, žrtvenik i žrtva. Euharistija je sam Krist koji se Crkvi daruje i izgrađuje ju kao svoje Tijelo. Kraći dogmatsko-teološki pregled crkvene tradicije donosi žrtveni karakter euharistije i mučeništvo koje na njoj ima dioništvo, u vjernima koji u svom životu ostvaruju sebedarno žrtvovanje po uzoru na božanskog učitelja. Tako je povezan misterij euharistijske žrtve i mučeničke žrtve priznavanja Isusa Krista pred progoniteljima, čime mučenici postaju *dionici čaše*. Prikaz hrvatskih mučenika sabran u trećem dijelu pokazao je kako su hrvatski svjedoci Isusa Krista životnim djelom posvjedočili za njega i na svome primjeru pokazali plodove življenja euharistijskog jedinstva s Isusom, čime nastavljaju nuditi nadu i snagu kršćanima danas, od kojih se također očekuje pružiti vjerodostojno svjedočanstvo vjere.

Ključne riječi: Euharistija, žrtva, mučeništvo, svjedočanstvo, hrvatski mučenici.

UVOD

Radom *Hrvatski mučenici u svjetlu euharistijske žrtve*, potaknuti osobnim doživljajem primjera svjedočanstava hrvatskih mučenika i njihove duhovne i zagovorne snage za jednu nacionalnu Crkvu, imali smo za cilj promotriti mučeničke velikane vjere u povezanosti s Kristovom otkupiteljskom euharistijskom žrtvom. Kroz tri tematske cjeline, pokušali smo metodom sustavne teologije istražiti utemeljenost povezanosti mučeničke i euharistijske žrtve.

U prvom poglavlju prikazali smo biblijsko poimanje žrtve i ideju žrtvovanja u svetopisamskom kontekstu, polazeći od starozavjetnih žrtava odabranog Božjeg naroda, sve do novozavjetne novosti Kristove otkupiteljske žrtve koja je u jednom prinosu samoga Sina Božjega izmirila svijet s Ocem.

U drugoj tematskoj cjelini pokušali smo iz perspektive dogmatsko-teološkog nauka donijeti i obrazložiti žrtveni karakter euharistije, kao i crkveno razumijevanje mučeništva, počevši od najranijih dana apostolske Crkve i crkvenih otaca. U tom dogmatsko-teološkom razumijevanju euharistijske žrtve kao izvora i vrhunca života Crkve, predstavili smo i koncilsko učiteljstvo te neke crkvene dokumente. U drugom dijelu tog poglavlja pokušali smo pojasniti odnos mučeništva i euharistije u svjetlu crkvene tradicije, pri čemu se polazi od ideje jednog od prvih Kristovih mučenika sv. Polikarpa, koji mučenike naziva *dionicima čaše*, u čemu zornije možemo vidjeti sudjelovanje i život euharistije i mučeništva na istom Kristovom otajstvu.

Treći dio našeg istraživanja donosi prikaz kanoniziranih mučenika hrvatskog roda, kako svetaca tako i blaženika. Svjedočanstva života hrvatskih mučenika pokušali smo sagledati u kontekstu euharistijske žrtve, s kojom je svaki pojedini mučenik bio sjedinjen, od koje je živio i od koje je dobio snagu herojskog polaganja vlastitog života za Krista, *in odium fidei*. Polazeći od teološke istine kako je euharistija sami Krist koji se Crkvi daruje i trajno ju izgrađuje kao svoje Tijelo, kojeg ona može slaviti upravo zato što joj se darovao u žrtvi križa, promotrili smo nasljedovanje hrvatskih mučenika kao sebedarnu žrtvu koja će imati ploda u izgradnji čitave Crkve.

1. BIBLIJSKO POIMANJE ŽRTVE I ŽRTVOVANJA

Narav žrtve je u povijesti religijâ, kroz različite mitologije, predstavljena kao jedno novo stvaranje. Upravo zbog toga, u obrednom žrtvovanju je riječ o cjelovitoj pripadnosti ljudskog bića njegovu božanskom podrijetlu. S obzirom na to, postoje tri karakteristike obrednog žrtvovanja: prvobitna žrtva je uvijek ljudska žrtva koja je povijesno posvjedočena, svaki drugi dar koji je prinesen za žrtvu nužno treba biti u stvarnoj korelaciji s ljudskim bićem i ima zamjensku vrijednost te se pravi smisao žrtve uvijek nalazi u sebedarju iz ljubavi. U tom daru ljubavi obredno žrtvovanje je nadvladano, ali kao znak nikada nije dokinuto.¹ Sami izraz „žrtva“ (lat. *sacrificium*) potječe od *sacrum facere* što bi podrazumijevalo „učiniti svetim“ ili „staviti neki predmet u ozračje svetoga“. Povijest religijâ nam tako pokazuje da je ideja i praksa žrtvovanja sveopća ljudska činjenica.² Štoviše, žrtvovanje je kroz svu ljudsku povijest shvaćeno kao središnji religiozni čin koji proizlazi iz same ljudske naravi, budući je čovjek religiozno biće u odnosu s božanstvom.³ S obzirom na navedeno, u ovom poglavlju ćemo se pobliže osvrnuti na poimanje žrtve i čina žrtvovanja u biblijskom kontekstu Starog i Novog zavjeta.

1.1. Starozavjetno poimanje žrtve

Univerzalnost i važnost žrtvovanja prave žrtve vidljivo je već na prvim starozavjetnim stranicama, gdje je prvim ljudima rođenima od žene, Kainu i Abelu, već jasno kako čovjek mora žrtvovati Bogu (Post 4,2-4). Spominju se potom u povijesti Izraela različite žrtve koje prinose Noa (Post 8,20-21), Melkisedek (Post 14,18-20) i Abraham (Post 22,1-13). Najvažnija starozavjetna slika žrtve nalazi se u knjizi Izlaska i to je Mojsijeva žrtva janjeta ili pashe (Izl 12,1-14). Ona ostaje upisana u povijesti židovskog naroda koji je se spominje svake godine na blagdan Pashe, slaveći veličanstveni Božji čin oslobođenja naroda kao memorijalnu žrtvu ili spomen-čin.⁴ Događaji Izlaska u kojima je žrtva Pashe zauzimala središnje mjesto, postali su osnova u tradiciji Izraela za koju će se povezati mesijansko izbavljenje Božjeg naroda koje se očekuje. Pritom je pashalna noć ona u kojoj se slavi Božje spasenjsko djelo, i u

¹ Usp. Aldo Starić (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., s. v. „žrtva (povijest religijâ)“

² Usp. *Isto*, s. v. „žrtva, Kristova“

³ Usp. Marijan Steiner, Kristova žrtva i na križu i na našim oltarima, u: Nikola Bižaca, Jadranka Garmaz (ur.), *Antropološka i religiozna dimenzija žrtve. Zbornik radova*, Crkva u svijetu, Split, 2013., 59-81., 61.

⁴ Usp. Ivan Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., 109.

kojoj se očekuje buduće otkupljenje Izraela u Mesiji.⁵ Na spomenutu će se žrtvu novozavjetni govor referirati kada Kristovu žrtvu proglasi Pashom našom, jer se Isus prikazuje kao prototip pashalne žrtve kroz koju je izvršeno otkupljenje Božjeg naroda.

Žrtve koje je izraelski narod prinosiso, opisuju se kroz tri glavna izraza hebrejskog jezika koja mogu označavati žrtve, a to su: *zeḇaḥ*, *minḥâ* i *’ôlâ*, odnosno *’ôlâ*. Prva imenica se pojavljuje u Starom zavjetu 162 puta i odgovara značenju „žrtva“, druga 140 puta i odgovara značenju „prinos“, a treća 175 puta i odgovara značenju „žrtva paljenica“. Svaki od tih triju izraza ima i neke svoje specifičnosti, te se pojam žrtve u starozavjetnoj teologiji ne može gledati jednoznačno. On u sebi uključuje ideje klanja, ubijanja, darovanja, uzdizanja ili paljenja.⁶ Žrtva je bila središnji čin bogoštovlja Izraela i uvijek je bila ista unatoč različitim oblicima u kojima se odvijala.⁷

Žrtveni prinosi su zapravo sredstvo komuniciranja odnosno uspostave zajedništva ljudi s božanstvom, i zajedništva među onima koji prinose žrtveni prinos. U Levitskoj knjizi su prvo opisane različite vrste žrtvenih prinosa u kojima su upute što trebaju učiniti Izraelci, a što Aronovi sinovi (Lev 1-5), a zatim su doneseni propisi o obredima žrtvenih prinosa koji su namijenjeni isključivo svećenicima (Lev 6-7). Sve žrtvene prinose bilo je potrebno obaviti u javnom prostoru Svetišta (Lev 1,3: „pred Jahvom“). Naime, bilo je zabranjeno prisvajanje Boga samo za sebe obavljanjem privatnog bogoslužja izvan Svetišta.⁸

Izraelci su bili uvjereni kako svojim žrtvenim prinosom obavljaju vrlo važan čin koji snažno utječe na njihov odnos prema Bogu, za razliku od poganskih poimanja koji su žrtvu smatrali hranjenjem bogova.⁹ Primjerice, čin polaganja ruku na žrtvenu životinju označavao je da se dotična žrtva prinosi u ime onoga koji ju dotiče, te će tako učinci žrtvenog prinosa zahvatiti njegov život.¹⁰ Žrtveni prinosi su odgovarali potrebama privatnog i javnog bogoštovlja. Svaki od tih žrtvenih prinosa imao je i specifična obilježja (o načinu prinošenja ili o cilju žrtvenog prinosa) što se očituje u samim njihovim nazivima: paljenica – *’olah* (Lev

⁵ Usp. Jakob K. Howard, *Passover and Eucharist in the Fourth Gospel*, u: *Scottish Journal of Theology*, 2 (1967.) 3, 329-337., 329.

⁶ Usp. Darko Tepert, *Starozavjetna teologija žrtve i ideja mučeništva*, u: Dražen Živić (ur.), *Victor Quia Victima – Nada za Hrvatsku*, Zbornik, Zagreb – Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda i Ogranak Matice hrvatske Vukovar, 68-69.

⁷ Usp. Raymond E. Brown i dr., *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 98.

⁸ Usp. Anto Popović, תּוֹרָה-Torah-Pentateuh-Petoknjžje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., 127.

⁹ Usp. Frances M. Young, *Sacrifice and the Death of Christ*, Wipf and Stock Publishers. London, 2009., 22.

¹⁰ Usp. Anto Popović, תּוֹרָה-Torah-Pentateuh-Petoknjžje, 127.

1,1-17; 6,8-13), prinosnica – *minhah* (Lev 2,1-16; 6,14-23), pričesnica – *šelamim* (Lev 3,1-17; 7,11-38), okajnica – *hatta 't* (Lev 4,1-35) i naknadnica – *'ašam* (Lev 5,1-6.14-26).¹¹

Stari zavjet odlučno odbacuje svako pogansko shvaćanje žrtve i žrtvovanje ljudi, što je bila kulturna praksa okolnih naroda. Izraelovo razumijevanje žrtve proizlazi iz njegovog načina razumijevanja svetosti. Pritom, Izraelci nikada ne isključuju moralnu dimenziju Božje naravi, a traženje oprosta je postalo ključno značenje žrtve. S obzirom da su mir i sklad s Bogom temelj za dobar život, žrtve je trebalo prinositi u trenutku kada je čovjek došao u nesklad sa Božjom svetošću. Žrtva je na taj način postala simbol osobne promjene, a sam čin žrtvovanja je bio sukladan fazama promjene koja se trebala dogoditi. Žrtva je dakle, bila sredstvo kojim bi se nečista osoba čistila i na taj način pripremala na susret s Bogom. Čovjek koji je bio smatran nečistim, prije nego mu je dopušteno pristupiti svetištu, nečistoću je morao ukloniti prinošenjem prikladne žrtve. S moralnog gledišta, pogrešno postupanje i činjenje zla, ljude je također činilo nečistima. U obredima, čovjek je trebao iskazati svoje nutarnje stanje. Bez raspoloženja srca, žrtva postaje licemjerna gesta koja je Bogu odbojna, jer mu se mile samo oni darovi koji se prinose čistim srcima.¹² U nastavku ćemo primijetiti da se Kristovim dolaskom unutarnji smisao žrtve, u smislu prikazivanja vlastitog nutarnjeg stanja, nije nimalo promijenio.

1.2. Novozavjetni kontekst Kristove žrtve

Žrtve Staroga zavjeta, ipak nisu bile dovoljne kako bi uspostavile potpunu vezu između Boga i čovjeka. Nijednim bogoštovnim činom ljudi nisu mogli zaslužiti posvetnu milost jer je ona nezasluženi dar. Iz toga proizlazi da ljudima to nije bilo moguće zadobiti ni starozavjetnim žrtvama. Tako je u punini vremena, željno očekivano spasenje na ovaj svijet donio Isus Krist, druga osoba Presvetoga Trojstva, koja je postala čovjekom. Žrtva je način na koji je spasio sve ljude.¹³ Bog je s ljudima sklopio novi savez, zapečaćen krvlju njegovog Sina Isusa Krista, žrtvom koja je dopunila sve žrtve.¹⁴ Sklapanje saveza s Mojsijem zahtijevalo je žrtve životinja, a u novome savezu Isus prinosi sama sebe kao žrtvu i u njoj se u potpunosti ostvarilo ono što se pokušavalo u starozavjetnim žrtvama.¹⁵ Žrtveni čin Isusa Krista bio je cijeli njegov život, još od betlehemske štalice pa sve do Kalvarije. Bila je to jedna trajna i

¹¹ Usp. Anto Popović, *תורה-Torah-Pentateuh-Petoknjžje*, 128.

¹² Usp. Slađana Babijanski, *Žrtve u Svetom pismu*, u: *Kateheza*, 34 (2012) 3-4, 222-242, 227-228.

¹³ Usp. Dragutin Kukulj, *Žrtva Novog zavjeta*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1939., 6.

¹⁴ Usp. Michael Kirwan, *Eucharist and Sacrifice*, u: *New Blackfriars*, 88 (2007.) 1014, 213-227., 217.

¹⁵ Usp. Ivan Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, 109.

neprestana žrtva, a vrhunac te žrtve jest Isusova smrt na križu. To je bila njegova krvna žrtva.¹⁶

Što se tiče Kristovog svećeništva koje je nadvisilo levitsko svećenstvo iz Melkisedekova slijeda, ono se temelji na nepromjenjivoj i vječnoj Božjoj zakletvi (usp. Heb 7,20). Ta zakletva nije bila povezana s levitskim svećenstvom nego sa silom neuništiva života (usp. Heb 7,16). Melkisedek, koji je bio kralj i svećenik, obnašao je svoju svećeničku službu i prinosiso Bogu žrtvu, te blagoslivljao kao onaj koji na to ima pravo. Po bezvremenosti svoje službe sličan je Isusu Kristu i zato je Krist svećenik po redu Melkisedekovu, te je njegova žrtva po svojoj prirodi nadređena (usp. Hebr 9,13-14). Prolijevanjem svoje krvi, Krist dokida grijeh, i to krvlju koja je djelotvornija od krvi hramskih žrtava. On dolazi da služi, da dadne svoj život i da umre kao otkupnina za mnoge (usp. Mk 10,45; Iz 53,10). Isus također preuzima Mojsijev govor o krvi Saveza i na posljednjoj večeri ukazuje na jasnu poveznicu između svoje smrti i žrtvovanja pashalnog janjeta. Ta je veza trostruka; krv Janjeta izbavlja izraelski narod, uspostavlja Novi savez i najavljuje žrtvenu narav Isusove smrti. Tako Isusova smrt postaje izvor života.¹⁷

Novost kršćanskog kulta, u svjetlu teologije Josepha Ratzingera, nalazi se u tome što su apostoli od samih početaka Kristovu smrt i križ tumačili iz perspektive židovske kulturne tradicije, posebno u kontekstu blagdana pomirenja.¹⁸ Krist je prava žrtva pomirnice, a novost Kristove žrtve jest što je Krist i svećenik, oltar i žrtva, posrednik između Oca i naroda.¹⁹ U Isusovoj mucii sva nečistoća svijeta dodiruje onog beskrajno Čistoga; dušu Isusa Krista i samog Sina Božjega.²⁰ Ako nečista stvar preko dodira prenosi zarazu i onečišćuje stvar, onda ovdje vrijedi obrnuto: kada svijet sa svakom svojom nepravdom i svojim okrutnostima koje ga onečišćuju dođe u dodir sa beskrajno Čistim, tu je On, onaj Čisti, istodobno onaj Jači. U Isusovoj mucii, koja je zemaljski gledano bila profano zbivanje kao osuda jednog zločinca na smrt i izvršavanje određene propisane kazne, dogodio se pravi kult čitavog svijeta. Isus smrću na križu izlazi iz okvira liturgijske igre i očituje istinu, dajući samoga sebe. Više ne postoji sredstvo koje je tako djelotvorno na razini Kristove žrtve i koje bi postiglo bilo što pred licem Božjim.²¹

¹⁶ Usp. Dragutin Kukulj, *Žrtva Novog zavjeta*, 7.

¹⁷ Usp. Slađana Babijanski, *Žrtve u Svetom pismu*, 239.-240.

¹⁸ Usp. Dino Klem, *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*. Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera, u: *Spectrum*, 53 (2020) 1, 31-52., 35.

¹⁹ Usp. BENEDIKT XVI, *Sacramentum caritatis – sakrament ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., (Dalje: SC), br. 23.

²⁰ Usp. Joseph Ratzinger, *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Verbum, Split, 2011., 221.

²¹ Usp. Dino Klem, *Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta*. Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera, 35-36.

2. ŽRTVENI KARAKTER I MUČENIŠTVO U CRKVENOJ TRADICIJI

Euharistija je kao samo srce Crkve bila i jest izvor njezina života i životna snaga Kristovih vjernika, kako bi oni u svom životu ostvarili sebedarno žrtvovanje po uzoru na božanskog učitelja. Dogmatsko-teološki nauk od samih je početaka Crkve na sebi svojstven način artikulirao euharistiju kao žrtveni prinos. Crkva je oduvijek bila svjesna kako se i sama rađa iz krvi mučenika, prema riječima Tertulijana koji je pisao o besmislenosti progona, jer što više kršćane ubijaju, sve više ih ima (*semen est sanguis christianorum – sjeme je krv kršćana*).²² Dar mučeništva koji se daje malobrojnim, crkveno je učiteljstvo od početaka smatralo osobitim darom i milošću koja učenika suobličuje učitelju u proljevanju krvi. Za suobličenje poslušnom Kristu, preporučuje se kršćaninu piti s izvora spasenja u euharistiji, koja je prava žrtva u kojoj se obnavlja i posadašnjuje Isusova žrtva na križu.²³ U ovom ćemo poglavlju pokušati, utemeljeno na biblijskoj predaji prethodnog poglavlja, razmotriti žrtveni karakter euharistije i mučeništvo kao dioništvo na toj istoj Kristovoj žrtvi.

2.1. Žrtveni karakter euharistije u dogmatsko-teološkoj tradiciji

Euharistijska žrtva je „izvor i vrhunac svega kršćanskog života”,²⁴ po kojoj Crkva prinosi Bogu božansku žrtvu i sebe s njom. Sudjelujući u svetoj euharistijskoj gozbi, po kojoj Krist trajno izgrađuje svoje Mistično tijelo²⁵, i pričešćujući se Kristovim tijelom, Crkva na konkretan način očituje jedinstvo cijelog Božjeg naroda, jer Euharistija sadrži samoga Isusa Krista, Pashu našu.²⁶ Time svi vjernici, bez obzira na stalež i poziv kojeg vrše, sudjeluju u otajstvima spasenja koja ih pozivaju na put savršenosti svetosti kao što je savršen Otac nebeski.²⁷

Isus je svojevoljnu i slobodnu žrtvu samoga sebe posve i do kraja izrazio na posljednjoj večeri blagovanoj s učenicima, čime je učinio spomen-čin svoje dobrovoljne žrtve Ocu za spasenje ljudi.²⁸ Crkvena tradicija od svojih početaka govori kako je sav život Isusa Krista jedan žrtveni prinos Ocu, te je u prvim kršćanskim spisima poput pisama sv. Ignacija

²² Usp. Josip Pavić, Tomislav Zdenko Tenšek, *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., 127.

²³ Usp. Ivan Karlić, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, 109.

²⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21.11.1964.), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., (Dalje: LG), br. 11.

²⁵ Usp. SC, br. 14.

²⁶ KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 2019., (Dalje: KKC), br. 1324.

²⁷ Usp. LG, br. 11.

²⁸ Usp. KKC, br. 611.

Antiohijskog, poznat uvjet da ukoliko se želi biti Kristov učenik, mora se sudjelovati u zajedništvu žrtvenika.²⁹

Apostolska crkva je od samih početaka bila vjerna Isusovom nalogu slaviti euharistiju te kako Pismo kaže „bijahu postojani u nauku apostolskom, (...) u lomljenju kruha i molitvama” (Dj 2,42). Euharistija kao samo srce Crkve bila je i ostala izvor njezina života i životna snaga Kristovih vjernika kako bi oni mogli u svom životu ostvariti sebedarno žrtvovanje po uzoru na božanskog učitelja. Tako je već u otačkoj tradiciji euharistija pashalna žrtva Novoga saveza u kojoj se slavi muka i smrt Isusa Krista, čime se vjernici povezuju s Isusovom žrtvom i svoj život uključuju u Isusovu žrtvu na križu.³⁰ Ova Isusova žrtva je istovremeno i krvna žrtva s Kalvarije i nekrvna jer je učinjena na nekrvni način.

Crkvena tradicija tu stvarnost Isusove prisutnosti u euharistiji, vjerno čuva i prenosi, pozivajući svoje vjernike na postizanje svetosti putem veličanstvenog sredstva spasenja.³¹ „Crkva je euharistijska zajednica i bez euharistije Crkvi nema života”.³² Vjernici koji se hrane za stolom Riječi i Tijela Kristova i sami bivaju osnaženi u životnim izazovima odabirati Kristov put umiranja sebi i predanja u Očevu volju. Kršćani su pozvani gajiti u sebi te iste osjećaje predanja i poslušnosti Očevoj volji koji su bili u Kristu, primajući s vjerom sve iz ruke nebeskog Oca.

2.2. „Dionici čaše” – odnos mučeništva i euharistijske žrtve u crkvenoj tradiciji

Put savršenosti očituje se u potpunom predanju i žrtvovanju sebe na križu, kojim je Isus Krist potvrdio istinu o Bogu i potpuno posvjedočio za Oca. Naime, Isus je Očev svjedok.³³ Upravo ta svjedočka dimenzija je korijen mučeništva kojeg nalazimo i etimološki u grčkom izrazu *μάρτυς* ili *μάρτυρ* – *martys*, a u latinskom *martyr* koji odgovara značenju „svjedok“. Izraz je najprije korišten za apostole kao očevidce te svjedoke vjere u životu i uskrsnuće Kristovo.³⁴

Svjedočenje koje su prvi kršćani davali, a na koje se mislilo u izrazu *martyrion* odnosilo se prije svega na pravnu terminologiju jer se mislilo na davanje iskaza u javnosti. Davanje svjedočanstva za Isusa Krista, evanđelja spominju mnogo puta. Primjerice, Ivanovo

²⁹ Usp. Ignacije Antiohijski, Pismo Efežanima, u: Ivan Bodrožić (ur.), *Apostolski Oci I, Verbum Split*, 2010., 45.

³⁰ Usp. Ivan Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, 90-94.

³¹ Usp. LG, br. 157.

³² Ivan Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, 80.

³³ Usp. Nikola Dogan, Ludost križa. Teologija mučeništva, u: *Crkva u svijetu*, 41 (2006.) 4, 443-466., 445.

³⁴ Usp. Josip Grbac, Silvija Ivančić, Moralno promišljanje o učeništvu blaženog Miroslava Bulešića, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 1, 67-88., 68.

evanđelje donosi glagol *martyrein* 33 puta, a odnosi se na Isusovo svjedočenje za Oca i Očevu svjedočenje za Isusa.³⁵ Isus Krist koji je Sin Božji, posvjedočio je za Istinu, dajući svoj život za svoje učenike, čime i učenicima ostavlja primjer najveće ljubavi koju ima onaj koji daje svoj život za Njega i za svoju braću. Kršćani su ovo od prvih vremena prepoznali u pozivu davanja svjedočanstva ljubavi pred svima, a osobito pred neprijateljima i progoniteljima.³⁶

Prauzor mučenika i prvi mučenik je Isus Krist, čiji je vrhunac svjedočkog života sabran u njegovoj patnji, mucu, smrti i uskrsnuću čime je svojim učenicima pokazao žrtvu u kojoj postoji nešto važnije od samoga života.³⁷ Omiljeti Bogu, a ne ljudima i prihvatiti Njegovu volju za svoj život, osobito ukoliko ona uključuje svjedočanstvo vlastitim životom, od početaka Crkve bio je ideal. Apostolski oci o tome naročito govore, štoviše mole svoje učenike da ih ne izbavljaju iz nevolja u koje su zapali i u kojima će morati položiti svoj život.

Tako apostolski otac Ignacije Antiohijski moli rimske kršćane da ga ne pokušavaju izbaviti od mučeništva te piše: „Nemojte mi više ništa osiguravati osim da budem žrtvovan Bogu dok je žrtvenik još spreman pa da u ljubavi kao zbor pjevate Ocu u Kristu Isusu što je Bog biskupa Sirije našao dostojnim da s Istoka bude doveden na Zapad. Dobro je sa svijeta zaći Bogu, da u njemu i osvanem.“³⁸ Uviđamo da su mučenici u Kristu Raspetome našli svoj identitet³⁹, i osnaženi Njegovim Tijelom i Krvlju na zemlji, pronašli put u istinski vječni život.

Mučeništvo kojemu se pristupa dragovoljno, shvaća se isključivo kao osobiti Božji dar po kojem učenik postaje sličan Učitelju koji je slobodno prihvatio smrt. Činom žrtvovanja vlastitog života kojeg omogućuje Božja milost, na neki način mučenik izjednačuje prolijevanju krvi svome Spasitelju.⁴⁰ Palma se mučeništva iz Božje ruke daje malobrojnima, no koncilski dokumenti potvrđuju kako svi trebaju biti pripravnici priznati Krista pred ljudima i slijediti ga na putu križa za vrijeme progona.

Upravo tako mučenici postaju *dionici čaše*, duboko svjesni dostojanstva dara mučeništva za Gospodina. O tome svjedoče najraniji zapisi o mučeništvima prvih velikana vjere, poput jednog od najstarijih zapisa u obliku pisma Crkve u Smirni Crkvi u Filomeliju nazvano „Polikarpovo mučeništvo“. Opis mučeništva biskupa Smirne Polikarpa, njegovog davanja svjedočanstva pred progoniteljima i smrti, napisano je u svijesti kako je mučeništvo pečat i u skladu s evanđeljem Isusovim. U riječima molitve i predanja koje je Polikarp

³⁵ Usp. Nikola Bižaca, Zapažanja o teologiji mučeništva, u: *Služba Božja*, 49 (2009.) 3, 251-272., 252.

³⁶ Usp. LG, br. 42.

³⁷ Usp. Nikola Dogan, Ludost križa. Teologija mučeništva, 444.

³⁸ Ignacije Antiohijski, Pismo Rimljanima, 66.

³⁹ Usp. Nikola Dogan, Ludost križa. Teologija mučeništva, 445.

⁴⁰ Usp. LG, br. 42.

izgovorio netom prije nego je izgorio na lomači, vidi se povezanost euharistijske žrtve Isusa Krista i mučeništva njegovih učenika: „...blagoslivljam te jer si me smatrao dostojnim ovoga dana i ovoga časa da među mučenicima postanem dionik čaše tvogega Krista za uskrснуće tijelom i dušom na život vječni u neraspadljivosti po Duhu Svetomu.”⁴¹

Biti *dionikom čaše* Polikarp aludira na pridruživanje vlastitog života na žrtvenik Boga Oca, potpunim predanjem u Očevu volju i prihvaćanjem čaše koju Otac daje: „Čašu koju mi dade Otac zar da ne pijem?” (Iv 18,11). Pritom je važno razumjeti teološko tumačenje tradicije koje govori o neponovljivosti Kristove žrtve na križu koja je jedina. Ona dovršuje i nadilazi sve žrtve.⁴² Ono što se dogodilo na križu je Otkupiteljsko djelo, Kristova žrtva je neponovljiva, a euharistijska žrtva uprisutnjuje, odnosno čini prisutnim i djelotvornim njegovo djelo u Crkvi.⁴³

Dionici čaše Gospodina Isusa Krista postali su i svi njegovi prvi učenici, osim Ivana, upravo prema riječima kojima im je on sam najavio: „Čašu ćete moju, doduše piti.” (Mt 20,23). Milosni dar suobličenja Isusu Kristu i snaga Duha čini mučenika toliko preobraženim ljubavlju, da do te mjere ljubi Oca i ljude, te i on sam postane dionikom te ljubavi.⁴⁴

Pokazatelj osobite svijesti o jedinstvu euharistijske žrtve i mučeništva kao sudioništva na istoj žrtvi, pronalazimo na jasan i nedvosmislen način i u svijesti Crkve prvih vremena kada su se vjernici okupljali na grobovima mučenika i na njima slavili euharistiju, kao slavlje proslavljene Crkve, s trpećom i vojujućom Crkvom. Zamah u tome donijeli su i spisi *Acta martyrum* ili djela poput *In laudem martyrum* Euzebija Cezarejskog,⁴⁵ koji svjedoče slavljenje godišnjice mučeničkih smrti, kako bi osnažili i učvrstili one koji su bili izloženi prijetnjama i mučenjima iz mržnje prema vjeri, u nasljedovanju primjera poniznih priznavaoca Kristovih kojima sam Krist daje snagu u kušnji.

Mučenici predstavljaju pobjednike u bijelim haljinama o kojima Otkrivenje govori kako “pobijediše krvlju Jaganjčevom i riječju svoga svjedočanstva: nisu ljubili života svoga sve do smrti!” (Otkr 12, 11). Pritom, mučenici nisu mrzili svoje živote nego su podložni volji Očevoj, prihvatili evanđeoski poredak i zapovijed ljubavi, te su izabrali živjeti prema Isusovoj hijerarhiji vrijednosti. O njima Otkrivenje govori kao o mnoštvu koje “dođoše iz nevolje velike i opraoše svoje haljine i ubijeliše ih u krvi Jaganjčevoj” (Otkr 7-14), jer su opravdani mukom Njegovom.

⁴¹ Usp. Polikarpovo mučeništvo, u: Ivan Bodrožić (ur.), *Apostolski oci I*, Verbum, Split, 2010., 120.

⁴² Usp. KKC, br. 614.

⁴³ Usp. Ivan Karlič, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, 110.

⁴⁴ Usp. Nikola Bižaca, *Zapažanja o teologiji mučeništva*, 260.

⁴⁵ Usp. Josip Pavić, Tomislav Zdenko Tenšek, *Patrologija*, 174.

3. ŽRTVA HRVATSKIH MUČENIKA U SVJETLU EUHARISTIJSKE ŽRTVE

Spremnost umrijeti mučeničkom smrću kako bi se svjedočilo za istinu ili pokazalo kako nije dopušteno činiti ono što Božji zakon drži zlim, ostaje potvrda nepovredivosti moralnog reda i svetosti Božjeg zakona, a mučenika čini autentičnim Kristovim svjedokom i sudionikom nebeske gozbe.⁴⁶ U njihovu se životu ispunila euharistijska povezanost s mukom Gospodnjom: „Doista, kad god jedete ovaj kruh i pijete čašu, smrt Gospodnju navješćujete dok on ne dođe.” (1 Kor 11,26).

Upravo onako kao što je euharistija kruh razlomljen za život svijeta, Isus je pozvao sve učenike da zajedno s njime budu kruh razlomljen za život svijeta.⁴⁷ I kao što je Krist patio u tijelu i krvi, tako je euharistija sakrament koji izražava Kristovu stvarnu patnju u tijelu u kojoj učenici mogu sudjelovati, hraneći vlastito tijelo. Na taj način se euharistija pokazuje kao prava mučenička hrana, koja ohrabruje mučenike u nošenju tereta i nasljedovanju Krista.⁴⁸

Mučeništvo je vrhovno svjedočanstvo jer ide do posljednjeg čovjekovog odricanja, do vlastite smrti. Priznajući se Isusovim pred ljudima, i osnažen Njegovom snagom koja ga čini sjedinjenim u ljubavi, mučenik daje svjedočanstvo za Krista umrlog i uskrsloga, za istinu vjere i kršćanskog nauka.⁴⁹ Takvom predanju uvijek prethodi intimni odnos s Kristom u euharistiji koja ga u ljubavi s Njim ujedinjuje kroz osobno uspostavljeni odnos u vjeri. S druge pak strane, mučeništvo na najrealističniji način izriče ono što euharistija u sebi označuje, a to je da sjeme dosiže puninu uzrasta u kršćaninu koji svoje tijelo predaje na smrt. Tako je mučeništvo zapravo realizacija euharistijske žrtve; naviješta Isusovu smrt, ali ju uistinu i kuša dok On ne dođe.⁵⁰

U životu mučenika se vidi ostvarenje poticaja sv. Pavla: „Zaklinjem vas braćo, milosrdem Božjim: prikažite svoja tijela za žrtvu živu, svetu, Bogu milu, kao svoje duhovno bogoslužje.” (Rim 12,1). Čovjek dakle, pored liturgijskih bogoštovnih čina, može ugoditi Bogu još više ako od svoga tijela učini duhovno bogoslužje. Mučenici su svoja tijela prikazali kao žrtvu Bogu milu i u doslovnom smislu predavanja vlastitog života za ime Isusa Krista. Upravo se u tome vidi snaga Euharistije koja može mijenjati kršćanski život i preobraziti ga, tako što slabe ljude ojačava i u njima se pokazuje plodonosna na najizvršniji način. Ovakav

⁴⁶ Usp. Servais Pinckaers, *The Spirituality of Martyrdom to the Limits of Love*, Catholic University Press, Washington, 2000., 38.

⁴⁷ Usp. SC, br.88.

⁴⁸ Usp. Servais Pinckaers, *The Spirituality of Martyrdom to the Limits of Love*, 74.

⁴⁹ Usp. KKC, br. 2473.

⁵⁰ Usp. Servais Pinckaers, *The Spirituality of Martyrdom to the Limits of Love*, 75.

čin pridruživanja vlastitog života Kristovoj žrtvi možemo prepoznati u mučenicima hrvatskog naroda.

3.1. Nikola Tavelić

Nikola Tavelić se rodio u gradu Šibeniku. Nažalost, ne znamo kada je točno rođen jer nam to nigdje nije ostalo zapisano. Ipak, iz nekih drugih podataka o njegovom životu možemo otprilike odrediti godinu rođenja. Znamo da je umro 14. studenoga 1391. i znamo da su između 1431. i 1438. godine još živa njegova braća u Šibeniku jer ih je prema vlastitoj izjavi vidio sveti Jakov Markijski 1431., prošavši kroz Šibenik na putu za Bosnu. U to vrijeme, u Franjevačkom redu, nitko nije mogao postati svećenikom prije navršene 25. godine života, a vjernike nije smio ispovijedati prije navršene 30. godine. Iz toga zaključujemo da je Nikola za misionara u Bosnu otišao kad je navršio tih potrebnih 30 godina. Šibensko izvješće koje govori o njegovoj smrti navodi da je u Bosni djelovao 12 godina, a po drugim izvješćima, u Svetoj zemlji je boravio više godina. Iz svega toga možemo ustvrditi da se rodio oko 1340. i da je umro kad mu je bilo oko 50 godina.⁵¹

Dolazak misionara fra Bartula iz Bosne u Šibenik 1371. godine, bila je prava prilika da franjevačka braća iz prve ruke čuju o tamošnjim najnovijim nemirnim zbivanjima. U Bosni se u XIII. i XIV. stoljeću sve više širila bogumilska hereza koja je bila mješavina raznih vjerovanja. Bogumili su naučavali da postoje dva božanstva, da je Bog stvorio dušu, a davao tijelo i kako Krist sigurno nije imao stvarno tijelo te su tako redali zabludu za zabludom. Kada su protjerani iz Srbije, primio ih je bosanski ban Kulin koji je zajedno sa svojim velikašima i sam postao bogumil. Crkva se tada snažno trudila obraniti pravovjerje i obratiti heretike. Mnogi su gorljivi misionari dolazili u Bosnu, ali je bila potreba za još većim brojem istih. Iz ovog razloga je fra Bartul obilazio područje Dalmacije i Istre noseći sa sobom pismo franjevačkoga generala fra Marka Viterbskog koji je pozivao sposobnije franjevce na odaziv i odlazak u Bosnu. Baš tada fra Nikola prepoznaje da Bog njega poziva u Bosnu. On je bio sin šibenske plemićke obitelji Tavelić te je živio u svom rodnom gradu. Međutim, ostavio je sve za sobom kako bi u gruboj halji i bosonog izlazio s braćom obilazeći ulice rodnoga grada proseći za siromahe i za sebe sama. Na tom putu ga nikakve teškoće nisu mogle smesti. Takvim stilom života tijekom godina, postavio je dobar temelj i bio je stoga spreman na nove duhovne podvige. Fra Nikola je tako odlučno, sa skromnom povorkom Franjine braće, 1371.

⁵¹ Usp. Yves Ivonides, *Mučenik iz Krešimirova grada*, Postulatura za kauzu Nikole Tavelića, Zagreb, 1970., 6.

godine krenuo prema Bosni. Tamo je zajedno s bratom Deodatom iz Ruticinija obilazio sela i poučavao narod u vjeri. Tumačili su istine vjere i ukazivali na zablude krivovjeraca. Po uzoru na svoga svetog utemeljitelja, nastojali su više propovijedati svojim životom negoli riječima. Dijelili su krajnje siromaštvo bosanskog seljaka, uvijek radosni i zahvalni. Takvim pristupom, nerijetko su im se i sami bogumili čudili, ali su im i prijetili te ih tjerali, bacajući na njih kamenja. Vrhkrupski knez Ninoslav poručio je franjevcima kako u Bosni nema mjesta za njih i kako njima ne trebaju tuđinski nauci. Međutim, bilo je i situacija kada bi se neki, slušajući riječi prave vjere, obratili. Tako su franjevci, kroz vrijeme njihova boravka u Bosni, uspjeli obratiti 50 000 bogumila. Potom se fra Nikola zajedno s fra Deodatom zaputio 1383. godine u Svetu zemlju te se nastanio u samostanu na Sionu.⁵²

Možda je došao na ideju da ode na Istok obraćati muslimane koji bi uskoro, s obzirom na tadašnju situaciju, mogli staviti nož pod vrat i Bosni i Europi. Ipak su sveci dalekovidni i bacaju se u bezizgledne situacije. Ljubav ih pokreće prema nepoznatom. I sami sveti Franjo je sanjao o obraćenju Saracenaca, te ga je privlačio Istok. Nepobitna činjenica je da sultani na svom području nisu trpjeli drugih vjerovjesnika osim franjevacu. Sve je to možda hranilo nadu fra Nikoli. Možda je zaista krenuo na Istok kako bi spasio Zapad. Dakako, to ne možemo dokazati, ali se rado pozivamo na svetački realizam koliko god nam se on ponekad čini samo lijepom iluzijom.⁵³

Može se pretpostaviti da je fra Nikoli bilo lakše obraćati bogumile negoli Saracene. No, bio je uporan i odvažan. Želio je biti veliki u Božjim očima, neovisno o tome koliko bi ga to moglo koštati. 1391. godine je bio presudan dan po arapskom kalendaru 13. mjeseca zulhide, 4. dan Kurban Bajrama, velikoga muslimanskog blagdana. Zajedno s nekolicinom svoje braće, započeo je fra Nikola propovijedati mnoštvu muslimana koji su došli na svetkovinu.⁵⁴

Njihov govor je bio težak i nečuven, gotovo uvredljiv za muslimane. Prisutni su ostali užasnuti onim što su čuli. Gnjev se provalio kao bujica, ali je neshvatljivo ostalo to što ih nisu istog trena pogubili. Na kadijino pitanje tko ih šalje, odgovorili su da ih ne šalje čovjek već Bog. Pozvani su opozvati ono što su rekli i postati muslimani ili će u suprotnom umrijeti. Međutim, oni su to energično odbacili. Nakon toga, kadija ih je osudio na smrt. Na njih se oborila masa. Bili su vezani za stupove i bičevani, a potom bačeni u tamnicu. Nakon tri dana su ih izveli pred emira koji im je iznova ponudio da se poturče ako žele izbjeći smrt, ali su oni

⁵² Usp. Monah Dorotej, *Priče iz života hrvatskih svetaca i uzornih vjernika*, Verbum, Split, 2012., 16-20.

⁵³ Usp. Yves Ivonides, *Mučenik iz Krešimirova grada*, 20.

⁵⁴ Usp. Monah Dorotej, *Priče iz života hrvatskih svetaca i uzornih vjernika*, 20.

ponovno odbili ponudu. Tada su se na njih okomili krvnici sa sabljama koji su njihova tijela raskomadali u trenutku. Potom su ih bacili u oganj, ali su ih morali spaljivati čak tri puta jer neki dijelovi tjelesa nisu izgarali. Naposljetku su ih odnijeli i zakopali na nepoznatom mjestu koje nije otkriveno do danas.⁵⁵ Gvardijan samostana na Sionu o. Gerard Calvet je o ovom mučeništvu napisao izvještaj koji se ubrzo proširio po drugim samostanima i tako dospio u Šibenik gdje se i danas čuva njegov prijepis. Papa Pavao VI. je 21. lipnja 1970. godine fra Nikolu Tavelića proglasio svetim.⁵⁶

Ovdje nam se nameće promišljanje o ovakvom postupanju. Svjesni smo da se nikoga ne pridobiva vrijeđajući njegove svetinje. Međutim, treba poći od činjenice da je fra Nikola znao kako će žrtva života biti najjači dokaz istine, a on i njegova braća se nisu bojali smrti. Dapače, promišljeno su išli u smrt. Bili su uvjerenja da nisu izrekli laž, a strašna je spoznaja kad si uvjeren da trebaš uvrijediti ako želiš pokušati nekoga spasiti. Ako bi to bila pogreška, onda je i Pavao pogriješio kada je u Listri opomenuo pogane da njihovih bogova nema. Morao je prvo uvrijediti kako bi ih mogao urazumiti. Upravo je temeljna postavka svetačkog djelovanja dragovoljna žrtva koja će izazvati milost. To je svetačka teorija o uzroku i učinku. Jer, običnim uvjeravanjem se može nešto postići kod onih koji su raspoloženi za razmišljanje, ali onima koji to nisu, ni najuzvišeniji govor neće biti od koristi. Da bi se neke savjesti probile, potreban je neuobičajeni udarac. Također, možemo potvrditi kako se i naš Gospodin često služio teškim riječima koje su ponižavale protivnika (zmijska legla, obijeljeni grobovi...). U istom smislu možemo spomenuti i svetog Ivana, ali i mnogobrojne proroke. U ovoj logici i u ovakvom misaonom toku treba promatrati ovo mučeništvo. Njihova namjera je bila sveta, velikodušna, nesebična, a žrtva junačka te su stvari nazvali pravim imenom po cijenu svog vlastitog života. Naš fra Nikola je podnio smrt da drugima omogući božanski život. Ne postoji ništa veće i uzvišenije od ovoga što jedan čovjek može učiniti. A žrtvovao se upravo za tadašnje protivnike kršćanske misli i djela. Prema tome, njegova je žrtva identična s Isusovom žrtvom jer je i Isus umro za svoje neprijatelje. Tu oznaku ima samo božanska ljubav koja daje život za one koji joj ga oduzimaju. Fra Nikola i njegova braća mučenici su zapravo bili svojevrsni ekumenisti svog vremena.⁵⁷ Suprotno misli kako je želja za mučeništvom svojevrsna nadmenost, sveti Nikola Tavelić posvjedočio je o dubljoj motivaciji koja mučeništvu prethodi. Upravo je prilika za mučeništvo posebna milost koju Bog daje, a spremnost za podnošenje istoga očituje snagu ljubavi za Krista koja nadilazi ljudske

⁵⁵ Usp. Yves Ivonides, *Mučenik iz Krešimirova grada*, 24-25.

⁵⁶ Usp. Monah Dorotej, *Priče iz života hrvatskih svetaca i uzornih vjernika*, 21.

⁵⁷ Usp. Yves Ivonides, *Mučenik iz Krešimirova grada*, 25-27.

sposobnosti i nagoviješta poseban zahvat u srcu čovjeka. Zahvat kakav čini upravo Duh Sveti, posvetitelj.

3.2. Marko Križevčanin

Marko Stjepan Ivan rođen je oko 1588. godine u Križevcima. Po mišljenju jednih, svoje početno školovanje je stekao u domovini, a po mišljenju drugih, kod bečkih isusovaca. U Grazu je 1607. postao član Marijine kongregacije, a do 1609. ondje je studirao filozofiju kod isusovaca. Odlučivši se za svećenički poziv, počeo je studirati teologiju i 1611. je otišao u rimski *Collegium Germanicum et Hungaricum* gdje se prilikom upisa u Zavod potpisao kao „Marko Stjepan Krizin, Hrvat iz Zagrebačke biskupije“. Po završetku studija i nakon što je u travnju 1615. primio svećeničko ređenje, posvetio se pastoralnom radu u Križevcima i okolici.⁵⁸

Na poziv ostrogonskoga nadbiskupa Petera Pázmanyja odlazi u Ostrogon gdje je obavljao niz odgovornih službi. Bio je profesor i ravnatelj sjemeništa u Trnavi, ostrogonski kanonik, ravnatelj benediktinske opatije Széplak kod Košica u današnjoj Slovačkoj te je upravljao kaptolskim posjedima u Krásnom nad Hornádom nedaleko od Košica gdje je upoznao dvojicu isusovaca s kojima je 1619. mučen i ubijen. Naime, u vrijeme mučeništva sv. Marka, katoličko stanovništvo središnje Europe je bilo progonjeno od luterana i kalvina. Calvinistički zapovjednik Juraj Rákóczy 3. rujna 1619. ušao je s vojskom u Košice i dao zatvoriti ovu trojicu svećenika. Za prelazak na kalvinizam nudilo im se bogatstvo i visoki položaj, ali je Marko svojim mučiteljima na ponudu odgovorio da je za svoju vjeru „u svakome trenutku spreman dati život“.⁵⁹

Taj hrabri Markov odgovor koji je pokazivao jakost njegove vjere u Krista i vjernost Katoličkoj Crkvi, razbjesnio je Rákóczyja te je njega i dvojicu isusovaca predao u ruke mučiteljima. U noći sa 6. na 7. rujna, k njima je došao Ivan Lajoš zajedno s gradskim vijećnikom, protestantskim pastorom i nekoliko vojnika koji su ih svezali, a zatim mučili. Uistinu su se zvjerski odnosili prema njima. O. Stjepanu Pongráczu su odsjekli uši i nos i stavili mu ih u usta kako više ne bi mogao naglas zazivati ime Isusovo i Marijino. Rezali su ga, žegli mu dijelove tijela bakljama i zavezali mu konop oko vrata stežući ga toliko snažno

⁵⁸ Usp. Ivan Armada, Relikvije sv. Marka Križevčanina, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 161.-174., ovdje: 162.

⁵⁹ Usp. Krunoslav Novak, Veronika Novoselac, Percepcija sv. Marka Križevčanina u (hrvatskoj) javnosti, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 527-549, ovdje: 531-532.

da su mu oči iskočile iz duplji. O. Melkioru Grodzieckom su svezali ruke, objesili ga o strop, a na noge mu privezali teški kamen kako bi bol od rastezanja udova bila što jača. Svugli su ga, rezali, bakljama mu palili otvorene rane i iz tijela vadili organe. Slične muke junački je podnio i Marko.⁶⁰

Njemu su na koncu odrubili glavu 7. rujna 1619. Tijela mučenika su sakrili i tek na zamolbu pobožne grofice Katarine Palffy, vojvoda Gabriel Bethlen dopušta da se nakon 6 mjeseci pokopaju. Ugarski primas, kardinal Pázmány, izvršio je kanonsku istragu o mučeništvu i zatim je u ime cijeloga episkopata kraljevstva zamolio papu Urbana VIII. da se mučenicima smije iskazivati javno štovanje. Lijes s posmrtnim ostacima mučenika je 1635. premješten u uršulinsku crkvu sv. Ane u Trnavi gdje se relikvije i danas čuvaju. Sveti papa Pio X. proglasio je Marka blaženim zajedno s drugom dvojicom košičkih mučenika 15. siječnja 1905. u Rimu, a svetima ih je proglasio papa Ivan Pavao II. 2. srpnja 1995. u istom mjestu gdje su i pogubljeni.⁶¹

Marko Križevčanin je mučenik po svom bogoljublju, domoljublju i čovjekoljublju. U svom životu izgradio je neupitni identitet na bogatoj katoličkoj baštini, te ga potom svjesno, dosljedno i stvarno u njoj ukorijenio. Prihvatio je tradiciju koja mu je omogućila osjećaj pripadnosti skupini i zauzimanje stava pred drugim i drugačijim. Kad su ga ti drugačiji pokušali prisiliti da se odrekne svog identiteta, imao je snage izdržati do mučeništva u svojim uvjerenjima, što je njegove mučitelje dovelo u poziciju da odbace sve moralne vrijednosti i postupe zvjerski.⁶²

Iznad svega, Marko Križevčanin je mučeništvom potvrdio nasljedovanje, vjeru i ljubav prema Isusu Kristu te istinitost samog evanđelja. Bez povezanosti sa Kristom, bez tog kristološkog vida mučeništva, ne možemo uopće govoriti o kršćanskom mučeništvu. Tako je u skladu s tim, potvrdio vjernost i ljubav Rimokatoličkoj Crkvi i Petrovu nasljedniku. Darivanje života nije kao svrhu imalo veličanje njegove hrabrosti i nekakvog nadljudskog pothvata, nego razotkrivanje istine evanđelja iz kojega nam kao središte trajno isijava svjetlo Uskrsloga koje svakom čovjeku može i daje onu zadnju istinu o smislu postojanja.⁶³ Također, svojim revnim služenjem, obavljanjem odgovornih službi, napose onih koje su vezane za

⁶⁰ Usp. Ivan Armanda, Relikvije sv. Marka Križevčanina, 163.

⁶¹ Usp. Krunoslav Novak i Veronika Novoselac, Percepcija sv. Marka Križevčanina u (hrvatskoj javnosti), u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 527-549, ovdje 532-533.

⁶² Usp. Draženko Tomić, Aksiološka dimenzija mučeništva. Primjer sv. Marka Križevčanina i košičkih mučenika, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 127-145, ovdje 143.

⁶³ Usp. Anđelko Koščak, Duhovni profil svećenika i mučenika sv. Marka Krizina Križevčanina, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 175-192., ovdje 188.

odgoj mladih svećeničkih kandidata, sveti Marko je posvjedočio ključnu ulogu Božjeg plana Otkupljenja koji je u Kristu dosegao vrhunac, a koji se po služenju Crkve nastavlja i očituje bezvremenskim. Tim služenjem doprinio je trajnom poslanju Crkve da kroz skrb za narod, što veći broj duša upravi vječnom blaženstvu. Takvo izgaranje za Božje djelo, svoju je kulminaciju imalo u mučeničkoj smrti i očitovanju herojskih kreposti, kao trajnom znaku potpune suobličenosti Otkupitelju Isusu Kristu.

3.3. Drinske mučenice

Sestrinska družba *Kćeri Božje Ljubavi* kupila je 1911. godine pokraj danas ozloglašene Pala na Romaniji u Bosni, dvokatnu vilu koja je poslužila kao samostan. Zvao se „Marijin dom“. Namjena mu je bila za oporavalište časnih sestara, ali su se tu oporavljala i gradska gospoda kao i sirotinja. Bio je to zapravo dom ljubavi, plemenitih djela, prosvjete i ekumenizma jer su na tom području živjeli i Srbi i Muslimani, a sestre su pomagale svima, ne gledajući na vjeru i naciju. U to vrijeme, točnije 1941. godine, Kraljevina Jugoslavija se raspala, a Hrvatska i Bosna i Hercegovina su tvorile jednu jedinstvenu državu, Nezavisnu Državu Hrvatsku. Srpska politička razmišljanja pokazivala su se u svojoj najekstremnijoj mjeri. Prava opasnost je počela prijetiti samostanu i časnim sestrama. Međutim, sestre, vođene svojom ljubavlju prema bližnjima, ostaju u samostanu, ni ne sluteći silinu zla koja im se sprema. U samostanu je tada živjelo pet sestara: s. Berchmana Leidenix (1865.), Austrijanka; s. Krizina Bojanc (1885.), Slovenka; s. Antonija Fabjan (1907.), Slovenka; s. Bernadeta Banja (1912.), Mađarica i s. Jula Ivanišević (1893.), Hrvatica koja je ujedno bila i predstojnica samostana.⁶⁴

Izravni nalogodavci pokušaja silovanja i zvjerskog ubojstva ovih pet časnih sestara bili su majori Jezdimir Dangić i Boško Todorović. Neupitno je da su njih dvojica bili izravni izvršitelji četničkog genocida nad muslimanskim i katoličkim pučanstvom u istočnoj Bosni pod naredbom Draže Mihailovića i glavnih četničkih zapovjednika prema kojoj je trebalo iskorijeniti čitavo mnogobrojno nesrpsko pučanstvo tog područja.⁶⁵

Tako su četnici 11./12. prosinca 1941., zaslijepljeni mržnjom prema svemu hrvatskom i katoličkom, napali samostan. Povelili su časne sestre na petodnevni „križni put“ preko Romanije kroz istočnu Bosnu do Goražda i rijeke Drine. Na tom putu su ih pratile psovke, pogrde, prijetnje, oštra zima i duboki snijeg. U Goraždu su smještene u vojarnu na treći kat.

⁶⁴ Usp. Tomislav Ćorić, *Hrvatska žena u povijesti*, K. Krešimir, Zagreb, 1997., 101.

⁶⁵ Usp. Anto Baković, *Drinske mučenice*, Anto BAKOVIĆ, Zagreb, 1991., 196-200.

Četnička ponuda za njih je bila da ostave svoju redovničku službu i prijeđu u službu četničkih bolničarki uz uvjet spolnog općenja s četnicima. Sestre na to nisu pristale ni nakon ponovnog pokušaja uvjeravanja. Slijedio je konačni ultimatum: napuštanje redovničkoga života i spolno općenje ili smrt. Sestre su ponovno sve odbile. Kao završni čin odvijaju se maltretiranja i pokušaji silovanja sestara. Međutim, pošto su one bile duboko uvjerenе u Kristovo učenje, u čistoću svog života i svoj životni credo, pokušavaju sve to obraniti i spasiti. Sa zazivima Isusova imena skaču s prozora trećeg kata i odlučuju se za ovozemaljsku smrt. Polomljene, čistih duša i tijela, četnici su ih izboli noževima i na koncu priklali. To se sve dogodilo 15. prosinca 1941. Međutim, četnici su u svom zločinu ustrajali i nakon njihove smrti. Skinuli su s njih haljine i prstenje te su ih tako gole odgurali i bacili u Drinu. Sestru Berchmanu Leidenix, staru i iznemoglu na tom petodnevnom „križnom putu“, zadržali su u Sjetlini, a potom i ubili 23. prosinca 1941. kod Pračanskog mosta.⁶⁶

U ovoj situaciji sestra Jula je naročito pokazala ljubav prema svojim sestrama o čemu je posvjedočio Franjo Miletić, sluga u samostanu na Palama. On se tog kobnog 11. prosinca 1941., kad su četnici već upali u samostan, vraćao sa sestrom Julom iz nabave. Mogli su tada zajedno pobjeći, ali je sestra Jula rekla Franji neka on bježi kako bi se spasio dok ona to nije htjela s obzirom da je uvidjela kako su njene sestre u životnoj opasnosti, te im se hrabro pridružila u njihovim mukama. Sestre su ovim mučeništvom zapravo ostale vjerne svojim zavjetima i poput prvih kršćanskih mučenika su potvrdile vlastitu ljubav i vjernost Isusu Kristu. U Sarajevu se nakon ovog strašnog događaja odmah počelo govoriti kako su to mučenice svete vjere, svete čistoće i svojih svetih zavjeta odnosno svoga redovničkog zvanja. Drinske mučenice su proglašene blaženima u Sarajevu 24. rujna 2011. godine.⁶⁷

Iako su ove mučenice različitih nacionalnosti, ono što ih za vječnost povezuje je jedinstvo u kršćanskoj ljubavi. Sestra Jula kao Hrvatica, razlog je zbog kojeg u ovom radu, primjer Drinskih mučenica biva istaknut kao primjer izvrsnosti vjere u Krista i potpunog predanja u Božju namisao. Sestre su zajedno hodile putem mučeništva, putem do svoje Golgote, na kojem su jedna drugoj bile Šimun Cirenac, pomažući se međusobno u nošenju križa, ljubavlju, molitvom i pjesmama kojima su, ispod glasa, jačale svoje duše na putu ka svetosti.

⁶⁶ Usp. Tomislav Ćorić, *Hrvatska žena u povijesti*, 101-102.

⁶⁷ Usp. Tomislav Krušlin, Sabina Marunčić, *Svjedoci Radosne vijesti u hrvatskom narodu*, Glas Koncila, Zagreb, 2020., 145.

3.4. Francesco (Franjo) Bonifacio

Ovaj naš mučenik je po narodnosti bio Talijan, ali je od 1939. godine pa sve do svoje mučeničke smrti bio župnik u hrvatskoj župi Krasica u Istri. Časno mjesto u *Hrvatskom martirologiju XX. stoljeća* je dobio naročito zato što je svoje posljednje godine života proveo s hrvatskim narodom u hrvatskoj župi.⁶⁸

Rođen je 9. siječnja 1912. godine kao drugo dijete u obitelji Govannija Bonifacia i Luigie Busdon. Njegova obitelj je egzistencijalno živjela svoje kršćanstvo pa je to uvelike utjecalo na Franjinu odluku o svećeničkom pozivu. 1924. godine, sa svojih 12 godina, ulazi u koparsko Malo sjemenište. Sjemeništarci su pohađali talijansku gimnaziju. S obzirom da je tamo dolazilo do sukoba između „slavenske“ (hrvatske i slovenske) i talijanske strane, usmjeren prema višim idealima, Franjo se držao po strani svih mogućih nacionalnih nesuglasica. Ništa ga nije moglo pokolebati na ustrajnom putu prema svećeništvu. Njegovo tumačenje teških životnih situacija odisalo je dubokom vjerom ukorijenjenoj u Svetom pismu i promišljanjima duhovnih pisaca. Svojoj majci je u jednom od pisama napisao da ono što Bog dopušta treba prihvatiti bez istraživanja razloga, jer je to uvijek samo ono dobro za nas. 1932. godine nakon završene gimnazije upisuje studij teologije i filozofije u Središnjem bogoslovnom sjemeništu u Gorici. I tamo su bile prisutne nacionalne tenzije između „slavenskih“ i talijanskih bogoslova, ali se Franjo nikada nije dao uvući u te sporove. 1936. biva zaređen za svećenika Tršćanske i Koparske biskupije te se sa svojim mladenačkim zanosom sav predaje pastoralnom radu. Ne boravi u župnom uredu nego posjećuje župljane, organizira „Katoličku akciju“, brine se za ministrante, satima ispovijeda itd. 1939. je imenovan kapelanom u Krasici, kapelaniji župe Buje. Tamo formira pjevački zbor, dramsku skupinu, uređuje knjižnicu te dio župnog stana pretvara u oratorij. U istarskoj ratnoj drami od kapitulacije Italije u rujnu 1943. do završetka rata u svibnju 1945., nastavlja Franjo sa istim žarom obavljati svoju svećeničku službu. Međutim, komunističkom vodstvu narodnooslobodilačkoga pokreta posebno je zasmetao njegov utjecaj na mlade. A one koji smetaju je trebalo zastrašiti, zatvoriti ili jednostavno likvidirati, po mogućnosti ne ostavljajući trag. Unatoč prijetnjama, čiste savjesti prema načinu svog svećeničkog djelovanja, don Franjo nije ni pomišljano na eventualno sklanjanje u Italiju, što ga je na koncu stajalo života.⁶⁹

⁶⁸ Usp. Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatiae, Zagreb, 2007., 86.

⁶⁹ Usp. Stipan Trogrlić, Blaženi Francesco Bonifacio: svećenik i mučenik, Ilija Jakovljević (prir.), Pazin: Josip Turčinović, 2016. u: *Histria*, 8 (2018.), 282-286, ovdje: 283-284.

„Don Ivan Grah u časopisu Politički zatvorenik iz 1997., ovako piše o stradanju Franje Bonifacia: *Dok se 11. rujna 1946. pred večer vraćao kući iz susjedne župe Grožnjana, tri su ga udbaša dočekala u zasjedi te mu se od tada zameo svaki trag. Prema nekim spoznajama čuvari reda trebali su ga uhititi i dovesti u zapovjedništvo, ali su se isti pretvorili u koljače te ga ubili i bacili u neku jamu. Trojka je navodno bila i suđena u Labinu na simboličke kazne... Don Francesco Bonifacio, prema pisanju i zapisima i dokumentima tršćanskoga biskupa, bio je blag, revan, pobožan, apolitičan i vrlo obljubljen od svojih župljana, osobito mladih. Mučenička smrt jednog od najrevnijih svećenika u biskupiji, zaključuje biskup, može se pripisati jedino mržnji protiv vjere i Crkve. U ono je vrijeme iz oznaških redova procurila vijest o nekom popisu talijanskih svećenika Bujštine, koji su se isticali svojim radom među djecom, mladima i odraslima, i koji moraju nestati s lica zemlje. Don Bonifacio je doznao da je on bio uvršten na čelo popisa svećenika koje će komunisti pobiti, te je subratu, koji ga je nagovarao da pobjegne u Trst, odrješito odgovorio da neće nikuda bježati jer mu je savjest mirna te da će nastaviti svojim svećeničkim radom u povjerenoj mu župi, što mu je odobrio i naložio i biskup Santin. I već sutradan, 11. rujna 1946. godine, budni čuvari novoga poretka pobrinuli se da don Bonifacio podmuklo nestane.*“⁷⁰

Stanje toga vremena u kojem je svaki oblik djelovanja Crkve bio prezren i pomno promatran, svjedoči o snazi vjere i ljubavi prema Bogu, zbog koje bi čovjek bio spreman izložiti se većim pogiblima. Dok je narativ tadašnjeg društva bio takav da su službenici Crkve bili primorani vršiti svoje dužnosti s posebnom pažnjom, ne bi li uvrijedili tadašnju vlast i time se izložili većim poteškoćama, Franjo je izabrao alternativu. Djelujući gorljivo, svjestan potencijalnih opasnosti, svjedočio je ljubav Boga koji predaje svoga Sina za otkupljenje svijeta, što je istina koja je komunističkoj ideologiji otežavala ostvarenje plana potpune posvećenosti društvu i obezvrjeđenja samog pojedinca.

3.5. Serafin Kodić Glasnović

Serafin Kodić Glasnović je rođen u Janjevu na Kosovu 25. travnja 1893. godine od majke Antonije i oca Gašpara. Franjevačkom redu je pristupio sa 16 godina, postavši članom Albanske provincije Navještenja Blažene Djevice Marije. Doživotne zavjete je položio 28. travnja te je za svećenika zaređen 30. lipnja 1915. Pastoralno je djelovao u Albaniji.⁷¹

⁷⁰ Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatiae, Zagreb, 2007., 86.

⁷¹ Usp. Tomislav Krušlin, Sabina Marunčić, *Svjedoci Radosne vijesti u hrvatskom narodu*, 154.

Janjevački svećenik dr. don Mateo Kolić je za fra Serafina potvrdio kako nije dolazio u Janjevo u razdoblju između dvije Jugoslavije. Nakon Prvog svjetskog rata ostao je u nemirnoj Albaniji, a njegovo rodno Janjevo je došlo pod Kraljevinu SHS koja je nemilosrdno progonila Albance. Kraljevina Jugoslavija je uz Hrvate najviše progonila Albance, naročito katolike, katoličke intelektualce i svećenike franjevce jer su oni bili nositelji pismenosti i kulture albanskoga naroda. Fra Serafin je po sjećanju don Matea došao u Janjevo nekoliko puta za vrijeme Drugog svjetskog rata. Od 1944. godine, dolaskom komunizma u bivšu Jugoslaviju i Albaniju, dolazi i dugotrajno i mukotržno vrijeme sustavnog progona Katoličke crkve.⁷²

U periodu od 1945. do 1974. godine u Albaniji je na snazi bio komunistički režim Envera Hodže. Tada je Albanija proglasila ateizam državnom filozofijom, nazivajući samu sebe „prvom ateističkom nacijom na svijetu“. Državna vlast je zatvarala sve vjerske bogomolje prenamijenivši ih u kulturne centre za mlade ili sportske dvorane kako se dogodilo i sa katedralom u Skadru. Albanija je na taj način postala mjesto patnje, mjesto progona i mjesto gdje je čovjeku bilo zabranjeno biti čovjek. Franjevcima je u takvim uvjetima bila oduzeta sva imovina te je njihova egzistencija dovedena u pitanje. Stoga su franjevci sazvali sastanak na razini čitave Provincije kako bi pronašli odgovor i način za preživjeti tako tešku situaciju. Nakon tog sastanka fra Serafin je bio uhićen. Komunističke vlasti su od njega tražile da lažno optuži svoju subraću i tako zadobije vlastitu slobodu, ali fra Serafin nije pristao na izdaju. Zbog toga je okrutno mučen i od posljedica mučenja je umro 11. svibnja 1947. u franjevačkom samostanu u Lezhëu koji je u to vrijeme zapravo bio pretvoren u bolnicu. Kostii su mu pronađene 16. rujna 1994. kada je bolničarka Marie Ndoja, koja ga je njegovala u posljednjima danima njegova života, otkrila gdje je pokopan. Od tada se njegovi posmrtni ostaci nalaze u temeljima današnje franjevačke crkve Navještenja Blažene Djevice Marije u Lezhëu u Albaniji.⁷³

Postupak za proglašenje blaženim fra Serafina je započeo 10. studenoga 2002. godine u biskupijskom sjedištu Skadru u Albaniji u sklopu 40 mučenika koji su ubijeni iz mržnje prema vjeri, u periodu od 1913. do 1974., a 8. prosinca 2010. poslije euharistije je taj dijecezanski kanonski proces svečano zaključen.⁷⁴

Fra Serafin, vodeći se nesebičnom bratskom ljubavlju prema uzoru sv. Franje Asiškog, odlučno je prihvatio ostati vjeran svojoj zajednici te je na poseban način djelom potvrdio

⁷² Usp. Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, 332.

⁷³ Usp. Tomislav Krušlin, Sabina Marunčić, *Svjedoci Radosne vijesti u hrvatskom narodu*, 154-155.

⁷⁴ Usp. Ivan Damiš, *Svjedoci evanđelja. Sluge Božji i službenice Božje u Hrvata*, Glas Koncila, Zagreb, 2011., 301.

riječi apostola Ivana koji kaže: „Veće ljubavi nitko nema od ove: da tko život svoj položi za svoje prijatelje.“ (Iv 15, 13). Time je i on herojski ucijepljen u Kristovu muku i smrt, te Božje Otkupiteljsko djelo.

3.6. Miroslav Bulešić

Blaženi Miroslav Bulešić je zaštitnik sakramenta potvrde. On je vrlo rano i svojoj svećeničkoj službi uvidio da se od njega neće tražiti duhovna žrtva već da bi vjernost svom svećeništvu mogao platiti čak i životom. I bio je spreman na to. U svom duhovnom dnevniku je zapisao da svoj život daruje za svoje stado i da se ne boji mučeništva već da ga žudi. Potpuno se odlučio sjediniti s Božjom, a svojim progoniteljima je poručio da je njegova osveta – oprost.⁷⁵

Miroslav je rođen u istarskom selu Čabrunići u župi Svetvinčenat 13. svibnja 1920. godine od majke Lucije i oca Mihe. Osnovno obrazovanje je završio u Juršićima, a srednjoškolsko u Gorici i Koprju. 1939. godine započinje studij filozofije i teologije u Rimu na sveučilištu „Gregoriana“. Za njegovo školovanje se zauzeo blaženi Alojzije Stepinac. U jeku Drugog svjetskog rata, 11. travnja 1943. godine, njegov biskup Rafael Mario Radossi mu je podijelio svećenički red te ga je uskoro imenovao i župnikom Baderne, gdje se on kao mladi župnik u potpunosti posvetio brizi za svoje župljane. Osobitu pozornost je posvećivao vjerskom odgoju djece i mladih te je pomagao svima koji su bili u potrebi, neovisno o tome radi li se o Hrvatu, Nijemcu ili Talijanu. Po završetku Drugog svjetskog rata, 1945. godine je imenovan župnikom Kanfanara. Pastoralno iskustvo koje je stekao u Baderni mu je pomoglo da u novoj župi još više razvije svoje dušebrižničko djelovanje. Držao je vjeronauk u školi, staleške propovijedi, okupljao mladež, obnovio crkveno pjevanje, uveo pobožnost Srcu Isusovu i Marijinu, organizirao pučke misije i kršćansku karitativnu djelatnost. To je vjernicima davalo snagu, a protivnici su ga zbog toga napadali, spremajući mu zamke. Jednom prilikom je hrabro odbio savjet rodbine da ode u Italiju. Bio je odlučan ostati tu gdje ja i trebao biti, a ako ga i ubiju, ubit će ga za Boga i vjeru. Nakon toga je već sljedeće godine bio imenovan odgojiteljem i nastavnikom u Sjemeništu i Gimnaziji u Pazinu. Tu se u potpunosti posvetio odgoju i obrazovanju sjemeništara. Također je imenovan i tajnikom „Svećeničkoga zbora sv. Pavla“ te se zalagao za slobodu vjere i nesmetano djelovanje Crkve. Naročito je pazio da Zborom ne manipuliraju komunističke vlasti. 1947. godine komunističke

⁷⁵ Usp. Tomislav Krušlin, Sabina Marunčić, *Svjedoci Radosne vijesti u hrvatskom narodu*, 150.

vlasti su zatražile od istarskih svećenika da prihvate „petogodišnji plan“ koji je zahtijevao da se nedjeljom ide u radne akcije, da se dokine vjeronauk u školama i da se Crkva potisne iz javnoga života. Miroslav je vrlo odlučno ustao protiv tog plana braneći prava Crkve.⁷⁶

U kolovozu 1947. u pratnji izaslanika Svete Stolice mons. Jakoba Ukmara, krenuo je dijeliti sakrament potvrde po župama srednje i sjeverne Istre. 23. kolovoza u Buzetu su došli i protivnici Crkve koji su željeli spriječiti obred primanja potvrde, a pokušali su i oskvrnuti svetohranište. Miroslav ga je zaštitio svojim tijelom i rekao im da tamo mogu pristupiti samo preko njega mrtvog. Sutradan su Miroslav i mons. Ukmar otišli podijeliti sakrament potvrde u Lanišće. Miroslav je bio svjestan smrtne opasnosti, ali je također bio i nepokolebljiv u svjedočenju svoje vjernosti Kristu i Svetoj Stolicu. Toga dana protivnici Crkve su na sve načine pokušavali onemogućiti podjelu sakramenta potvrde, ali se sveta misa uspješno održala jedan sat ranije tako da se krizmalo čak oko 230 krizmanika. Međutim, nakon svete mise neprijatelji su pohrlili u župnu kuću i sve porazbijali. Nasrnuli su i na Miroslava te su ga tukli, zlostavljali, udarali njegovom glavom o zid i potom ga čitavog okrvavljenog ubili ubodima nožem u grlo. Ubojice su krenule i prema mons. Ukmaru teško ga ranivši. On je ostao živ kao svjedok zločina koji su izvršili podanici jednog bezbožnog sustava iz mržnje prema vjeri, Katoličkoj Crkvi i njezinim svećenicima. Na dan svoje vlastite smrti, slaveći misnu žrtvu, Miroslav je molio za svoje progonitelje, opraštajući im. Mogao je spasiti svoj život napuštajući domovinu, ali je bio spreman umrijeti za vjeru i Crkvu Kristovu. On nam je svojom žrtvom pokazao da samo podnošenjem križa u hrabrosti i poniznosti možemo sačuvati svoju domovinu. Njegova prolivena krv nam u pamet doziva da ostanemo do kraja vjerni Isusu Kristu i njegovom evanđelju kako bi On mogao ovladati našim srcima. Blaženi Miroslav nam je uzor u tome kako svoju vjeru sačuvati kao najveću dragocjenost kako se ne bismo izgubili u svijetu ispraznih, prolaznih i bezbožnih ideologija. Obred proglašenja Miroslava Bulešića blaženim održan je 28. rujna 2013. godine u pulskoj Areni, a svečano slavlje je predvodio prefekt Kongregacije za kauze svetaca, kardinal Angelo Amato.⁷⁷

Svečano proglašenje blaženim ovoga svećenika, trajan je spomen hrvatskom narodu, ali i čitavom ljudskom rodu na važnost poslanja Crkve u svijetu. Mučenička krv kao proizvod vjere zaslužuje milost spasenja duša, jer kao što je Krist prolio krv za otkupljenje mnogih, tako i mučenici Crkve prolijevaju vlastitu krv za spasenje sebe i naroda Božjeg. Miroslav Bulešić svojim životom svjedoči o zauzetosti za dobrobit povjerenog mu naroda, a svojom

⁷⁶ Usp. Mile Bogović, Hrvatini Gabriel Jurišić, *Hrvatski mučenici za vjeru i dom*, Verbum, Split – Gospić, 2005., 61-63.

⁷⁷ Usp. Tomislav Krušlin, Sabina Marunčić, *Svjedoci Radosne vijesti u hrvatskom narodu*, 151-152.

smrću svjedoči onaj pravi odnos koji pastir treba imati prema svome stadu. Iz ljubavi za Boga, nastoji sačuvati od propasti svaku dušu, da bi posljedično tomu, sačuvao Boga od žalosti koju uzrokuje propast jedne od njegovih ovaca.

3.7. Anton Muzić

O ovome mladom hrvatskom svećeniku mučeniku imamo malo toga zapisanoga, ali se o njemu dosta toga zna. Njegovo pravo prezime je Muzić i tako se preziva cijela njegova obitelj, iako neki albanski autori to prezime znaju prevesti u Muzej. Njegov brat Viktor Muzić je o njemu posvjedočio kako je u njihovoj obitelji bilo osmero djece, od kojih je Antun bio najstariji. Živjeli su dosta siromašno. Antun se kao mladi dječak uvijek molio Bogu, redovito odlazio na svetu misu i bio poslušan svojim roditeljima.⁷⁸

Rodio se 12. svibnja 1921. godine od majke Dile i oca Pere u Vrnavokolu (Kosovo) u župi Letnica. Srednju školu je završio u sjemeništu u Skadru (Albanija), te je 1938. poslan u Rim u Propagandin zavod gdje ga je 19. ožujka 1945. za svećenika zaredio prefekt Kongregacije za evangelizaciju naroda Petar Fumasoni Biondi. Nakon što je položio licencijat iz teologije vratio se u Albaniju gdje je imenovan kancelarom. 20. svibnja 1947. komunisti su ga uhitili i odveli u istražni zatvor gdje je bio zvjerski mučen jer se nije htio odreći svoje vjere i pripadnosti Katoličkoj Crkvi. Prislili su ga da punih petnaest dana nepomično stoji pred zidom gdje su ga neprestano polijevali vodom. Takvog promrzlog i nemoćnog, ostavili su ga da spava na golom podu. Na koncu je od toga obolio od turbekuloze. 14. siječnja 1948. je doveden na suđenje. Tada više nije bio sposoban samostalno hodati pa su ga policajci više nosili na rukama. Izgledao je poput mrtvaca, žut kao vosak, sama kost i koža. Njihove torture su ga dovele na sam prag smrti. Sudac je donekle imao sažaljenja za njega pa ga je upitao može li stajati na nogama. Na kraju je optužen kao agent kojega je Vatikan poslao da izvrši subverziju u Albaniji. Predsjednik suda je takvu odluku obrazložio „uvjerljivim dokazima“. U ovom montiranom procesu nije bio jedini optuženik. Neki su osuđeni kaznom strijeljanja, neki su dobili doživotnu kaznu ili pak po nekoliko godina zatvora. Don Antun je uvjetno oslobođen, ali samo zato jer je bio na smrt bolestan. Nakon što je otpušten, umro je u proljeće 1948. u Skadru, u svojoj 28. godini života, u jakim bolovima zbog posljedica mučenja koje je pretrpio u periodu sudske istrage. Nažalost, točan datum smrti nam nije poznat. Baš kao i fra

⁷⁸ Usp. Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, 466.

Serafin Kodić Glasnović, don Antun Muzić je ubijen iz mržnje prema vjeri (*in odium fidei*) za vrijeme strašnog komunističkog režima Envera Hodže.⁷⁹

Primjer ovog sveca pokazuje da put mučeništva, barem u ljudskim okvirima, nije idealan. Muke koje je don Antun prolazio trajale su mjesecima, stoga je svjedočanstvo njegove nepokolebljive hrabrosti na poseban način prikaz pravog odnosa s Kristom, u kojem nema mjesta potrazi za vlastitom koristi. Upravo u potpunom predanju, čovjek biva potpuno svoj, baš time što je potpuno Božji. Taj toliko izvrstan odnos s Kristom, ujedno je i poziv svakom čovjeku, poziv na vječno zajedništvo s Bogom u blaženom gledanju.

3.8. Alojzije Stepinac

Barbara Stepinac je u nedjelju, 8. svibnja 1898. godine, rodila sina svojem suprugu Josipu (Joži), peto dijete od njih osmero. Dječak je već sutradan kršten, u crkvi Svetog Trojstva u Krašiću. Suprotno tadašnjim običajima, dobio je dva krsna imena. Viktor po svetcu čiji se dan slavio, a Alojzije po isusovačkom svetcu tradicionalno povezanu s mladošću i svetošću. Najvjerojatnije je to bio Barbarin osobni izbor jer je, kako se činilo od samog početka, željela da joj sin postane svećenik. Njena majčinska posvećenost sinovljevu pozivu predstavljala je njen osobni poziv. Ona je punih 50 godina za svoga sina i njegov poziv obdržavala post i nemrs svake srijede, petka i subote. Glavnu ulogu u Alojzijevu odrastanju i odgoju, u materijalnom smislu, imao je njegov otac. Sa 7 godina Alojzije je krenuo u osnovnu školu u Krašiću, a 4 godine kasnije roditelji su ga poslali u Gornjogradsku gimnaziju u Zagrebu. Već tada je on počeo pokazivati zanimanje da postane svećenik. U toj gimnaziji ravnateljem je postao vlč. Josip Lončarić koji je kasnije imao veliki utjecaj na Stepinčev život. U lipnju 1915. je odlučio da će postati svećenik te se upisao u nadbiskupsko sjemenište na Kaptolu. Međutim, Austro-Ugarsko Carstvo je tada bilo u ratu, što mu je poremetilo planove. Kada je navršio 18 godina, Alojzije je bio unovačen kao časnički kadet austrougarske vojske, a potom je u Karlovcu unovačen i u pješačku pukovnicu te je dobio odoru i pušku. Vrijeme koje je proveo u austrougarskoj vojsci je jako utjecalo na njega te je rat doveo u pitanje njegovu odluku da postane svećenik. Kasnije je htio studirati pa se upisao na Agronomski fakultet u Zagrebu, ali se nakon jednog semestra ispisao jer mu taj život nije odgovarao. Čak je bio i pred ženidbom, no onda se u njemu ponovno počeo buditi svećenički

⁷⁹ Usp. Želimir Puljić, Crkva u Albaniji dobila 38 novih blaženika – mučenika. Mučeništvo je osobiti Božji dar Crkvi i društvu, u: *Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja*, 21 (2017.) 2, 499-512, ovdje: 501-502.

poziv te uz savjete i podršku vlč. Lončarića odlazi na rimsko papinsko učilište *Germanicum*. U Rim je stigao 1924. i tamo je ostao narednih 7 godina. 26. listopada 1930. je zaređen za svećenika u crkvi sv. Petra Kanizija, 1931. je napokon postao doktor teologije.⁸⁰

Kao mladomisnik se vraća u Zagreb i tamo ga nadbiskup Bauer imenuje svojim ceremonijarom. Potom je, na veliko iznenađenje domaće i svjetske javnosti, tadašnji tridesetšestogodišnji Alojzije imenovan zagrebačkim koadjutorom s pravom nasljeđa. U to vrijeme je bio najmlađi nadbiskup na svijetu. Na toj funkciji se posvetio obnovi vjerskog života u Zagrebu, ali i cijeloj biskupiji, tada jednoj od najvećih na svijetu. U travnju 1941. kada je proglašena Nezavisna Država Hrvatska, Stepinac se raduje novoj hrvatskoj državi i korektno se odnosi prema novoj vlasti. Kada je NDH zahvatila pobuna Srba, komunističko ubijanje i građanski rat, nadbiskup Stepinac je spašavao svakoga bez obzira na vjeru i naciju. Četnici i partizani su uvelike počeli ubijati svećenike, časne sestre i vjernike. Hrvatska sela su ostajala u plamenu, a seljaci bez svojih domova. Stepinac se tada naročito istaknuo spašavanjem Židova, ali se zauzimao i za Srbe, komuniste i Rome. U tom vremenu, on je bio jedini katolički biskup koji je ustao protiv nacizma i fašizma. Po završetku Drugog svjetskog rata 1945. komunisti dolaze na vlast i za hrvatski narod to je predstavljalo najveću nacionalnu tragediju u njihovoj povijesti. Stepinac je činio koliko je bilo u njegovoj moći, a komunistički režim je pripremao njegovo uhićenje. U rujnu 1946. namješten mu je neviđen sudski postupak. Osuđen je na 16 godina strogog zatvora, ali nikakve krivice na njemu nije bilo. Režim je zapravo sudio Katoličkoj Crkvi u Hrvata s ciljem odvajanja Crkve od pape i Rima. Nakon toga nadbiskup Stepinac je odveden u Lepoglavu, a zatim u kućno zatočeništvo u Krašić. Sustavno su ga trovali pomoću radioaktivnoga džepnog sata koji je dobio od američkog novinara, komunistu, Židova Sultzbergera. Taj sat mu je trovao krv. U 22 navrata su mu izvadili čak 34 litre krvi. Davali su mu i pijavice, ali bi svaka odmah uginula kada bi se nasisala njegove krvi. Zanimljivo je da je on sat oporučno ostavio krašićkom župniku Vranekoviću, da bi župnik nedugo nakon njega umro od iste bolesti. U Krašiću je poseban odred policije danonoćno čuvao župni ured tako da mu nitko nije mogao prići, niti je on smio izaći iz kućnog pritvora. U takvom stanju, 10. veljače 1960., okrijepljen svetim sakramentima umire uz posljednje riječi: *Fiat voluntas tua (Budi volja tvoja)*. Sahranjen je u zagrebačkoj katedrali, a papa Ivan Pavao II. ga je 3. listopada 1998. u Mariji Bistrici proglasio blaženikom Katoličke Crkve.⁸¹

⁸⁰ Usp. Robin Harris, *Stepinac njegov život i vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb, 2017., 41-53.

⁸¹ Usp. Anto Baković, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, 9-10.

Pitanje je li nadbiskup Stepinac ubijen ili su ga pokušavali ubiti, nije iznad pitanja je li on mučenik. Činjenica je da je on preminuo zbog uvjeta u kojima je živio od suđenja pa sve do svoje smrti. Takve okolnosti su definitivno bile izravan rezultat njegova junačkog svjedočenja vlastite katoličke vjere. Ipak, Stepinčevi liječnici u Krašiću su vjerovali da je u Lepoglavi bio trovan. Dr. Lawrence i dr. Heilmeyer (američki i njemački specijalist) su izjavili da pacijenta s takvom policitemijom kakvu je on imao još nisu imali u svojoj praksi. Stoga su naši liječnici zaključili da su ga komunisti na neki način otrovali, ali se čini kako to nisu rekli svom pacijentu. U prilog tome govori da je njegovo tijelo kasnije bilo balzamirano i da je tim postupkom ono znatno uništeno. U njega je ulivena velika količina kiseline, pa se može pretpostaviti da bi takav pothvat imao za cilj ukloniti tragove otrova. Također, dio njegove zdjelične kosti, mekog tkiva i tkanine iz lijesa imali su prisutnost kadmija i arsena, a kroma i olova u vrijednostima koje inače nisu uobičajene u ljudskom tijelu. Važno je napomenuti i da je UDBA u svojoj zagrebačkoj ambulanti spalila Stepinčevo srce što ukazuje na mržnju komunističke partije i njezine službe prema njemu, čak i nakon njegove smrti. Naposljetku, jedan od bivših stražara iz Lepoglave se hvalisao kako je on osobno trovao Stepinca, ali je naknadno odbio razgovarati o tome. Sa svim ovim dokazima, vrlo je vjerojatno da je Stepinac u Lepoglavi bio meta tajnog, ali neuspješnog pokušaja ubojstva. Do danas ostaje nepoznato koja je metoda bila upotrijebljena.⁸²

Bezuvjetna ljubav prema Bogu, čovjeku i domovini, oblikovala je život i djelo bl. Alojzija, koji ostaje trajan primjer ostvarenja poziva koji je upućen svakom čovjeku. Taj poziv na svetost i bezrezervno predanje, u liku kardinala Stepinca doživio je svoje ostvarenje. Kao što je brojnim narodima darovan primjer domoljuba, te napose Bogoljuba, čovjeka herojskih kreposti, hrvatskom je narodu darovan blaženi kardinal Alojzije Stepinac.

⁸² Usp. Robin Harris, *Stepinac njegov život i vrijeme*, 394-396.

ZAKLJUČAK

Ovim radom *Hrvatski mučenici u svjetlu euharistijske žrtve* smo za cilj imali predstaviti i pobliže upoznati mučeničke heroje vjere Crkve u Hrvata iz perspektive euharistijske žrtve Isusa Krista. Koncipirano u tri poglavlja, pokušali smo metodom sustavne teologije pristupiti temi, te istražiti povezanost mučeništva i euharistijske žrtve.

Istražujući biblijsko-teološko poimanje žrtvovanja i smisao žrtve, možemo zaključiti kako je žrtva kroz svu ljudsku povijest shvaćena kao središnji religiozni čin proizišao iz same ljudske religiozne naravi. Isto nam pokazuju događaji sa prvih stranica Postanka na kojima je Kajinu i Abelu jasno da se Bogu moraju žrtvovati prvine. Taj starozavjetni kontekst žrtava istaknuo nam je kako je izraelski narod njegovao različite oblike žrtava, od kojih je najvažnija pashalna žrtva prenesena Bogu, prema Njegovom nalogu, prilikom izlaska iz egipatskog ropstva. Pashalna žrtva janjeta je u tom kontekstu predlika Krista kojeg novozavjetna kršćanska tradicija naziva Pashom našom.

Taj novozavjetni koncept žrtve je bitno promijenjen u odnosu na starozavjetno razumijevanje žrtve, jer više nije potrebna žrtva životinja, nego je Isus Krist sebe sam prinio te je on svećenik, oltar i žrtva. Krist je jedina i neponovljiva žrtva pomirnica i posrednik između Boga i njegovog naroda. On kao kruh koji je s neba sišao za spas svijeta ostaje trajno prisutan u euharistijskoj žrtvi, i preko nje trajno izgrađuje svoje Tijelo, dajući predokus nebeske gozbe svojim vjernima.

Istraživanje onoga što dogmatsko-teološki nauk crkvene tradicije govori o žrtvenom karakteru euharistije i odnosu kojeg u njoj ima mučeništvo, pokazalo nam je kako je euharistija samo srce Crkve i izvor njezina života. Euharistijska žrtva je životna snaga Kristovih vjernika, pomoću koje oni u svom životu mogu ostvariti sebedarno žrtvovanje po uzoru na božanskog učitelja Isusa Krista. Kristovi učenici koju su i po euharistiji postali jedno s Kristom, postali su i jedno s onima kojima se On daruje.

Hrvatski mučenici koje smo pobliže predstavili ovim radom, su osnaženi primjerom Kristove žrtve na križu te su i sami predali svoje živote za druge ljude i za ime Isusa Krista. Na taj je način povezan misterij euharistijske žrtve i mučeničke žrtve, te mučenici postaju *dionici čaše*. Upravo se u tome nalazi i središnja misao rada. Naši hrvatski mučenici, živeći euharistijski misterij povezanosti s Kristom prisutnim u Tijelu i Krvi, i sami su postali dionici te iste čaše predajući vlastiti život kao žrtvu.

Darom mučeništva u sebi dovršuju ono što je po euharistiji u njima započeto, a to je

vječni život s Kristom. Možemo zaključiti kako su hrvatski mučenici životom i smrću posvjedočili za Isusa Krista te na svome primjeru pokazali plodove življenja euharistijskog jedinstva s Isusom. Tako oni nastavljaju nuditi aktualnu poruku kršćanima danas od kojih se očekuje pružiti vjerodostojno svjedočanstvo vjere, prema navještenom evanđelju i skladno današnjem trenutku i okolnostima. Iz mučeničkih primjera cijela Crkva, a osobito Crkva u Hrvata, može crpiti nadahnuće za vlastito svjedočanstvo.

LITERATURA

A) Izvori:

BENEDIKT XVI, *Sacramentum caritatis – sakrament ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium*. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21.11.1964), u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970.

IGNACIJE ANTIOHIJSKI, *Pismo Efežanima*, u: Ivan Bodrožić (ur.), *Apostolski Oci I*, Verbum, Split, 2010.

KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 2019.

Polikarpovo mučeništvo, u: *Apostolski oci I*, Ivan Bodrožić (ur.), Verbum, Split, 2010.

B) Knjige:

BAKOVIĆ, Anto, *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Martyrium Croatiae, Zagreb, 2007.

BAKOVIĆ, Anto, *Drinske mučenice*, Anto Baković, Zagreb, 1991.

BROWN, Raymond E. i dr., *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

BOGOVIĆ, Mile, JURIŠIĆ, Hrvatin Gabrijel, *Hrvatski mučenici za vjeru i dom*, Verbum, Split – Gospić, 2005.

ĆORIĆ, Tomislav, *Hrvatska žena u povijesti*, K. Krešimir, Zagreb, 1997.

DAMIŠ, Ivan, *Svjedoci evanđelja. Sluge Božji i službenice Božje u Hrvata*, Glas Koncila, Zagreb, 2011.

HARRIS, Robin, *Stepinac njegov život i vrijeme*, Školska knjiga, Zagreb, 2017.

IVONIDES, Yves, *Mučenik iz Krešimirova grada*, Postulatura za kauzu Nikole Tavelića, Zagreb, 1970.

KARLIĆ, Ivan, *Sveti sakramenti. Susret s Isusom Kristom u sakramentima Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

KRUŠLIN, Tomislav, MARUNČIĆ, Sabina, *Svjedoci Radosne vijesti u hrvatskom narodu*, Glas Koncila, Zagreb, 2020.

KUKALJ, Dragutin, *Žrtva Novog zavjeta*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1939.

MONAH DOROTEJ, *Priče iz života hrvatskih svetaca i uzornih vjernika*, Verbum, Split, 2012.

PAVIĆ, Josip, Tenšek, Tomislav Z., *Patrologija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

PINCKAERS, Servais, *The Spirituality of Martyrdom to the Limits of Love*, Catholic University Press, Washington, 2000.

POPOVIĆ, Anto, *תורה – Torah – Pentateuh - Petoknjižje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.

RATZINGER, Joseph, *Isus iz Nazareta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Verbum, Split, 2011.

STARIĆ, Aldo (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

YOUNG, Frances M., *Sacrifice and the Death of Christ*, Wipf and Stock Publishers. London, 2009.

C) Članci:

ARMANDA, Ivan, Relikvije sv. Marka Križevčanina, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 161.-174.

BABIJANSKI, Slađana, Žrtve u Svetom pismu, u: *Kateheza*, 34 (2012) 3-4, 222-242.

BIŽACA, Nikola, Zapažanja o teologiji mučeništva, u: *Služba Božja*, 49 (2009.) 3, 251-272.

DOGAN, Nikola, Ludost križa. Teologija mučeništva, u: *Crkva u svijetu*, 41 (2006.) 4, 443-466.

GRBAC, Josip, Ivančić, Silvija, Moralno promišljanje o učeništvu blaženog Miroslava Bulešića, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 1, 67-88.

HOWARD, Jakob K., Passover and Eucharist in the Fourth Gospel, u: *Scottish Journal of Theology*, 2 (1967.) 3, 329-337.

KIRWAN, Michael, *Eucharist and Sacrifice*, u: *New Blackfriars*, 88 (2007.) 1014, 213-227.

KLEM, Dino, Kristova žrtva na križu – zadovoljština za grijeh svijeta. Interpretacija nekih vidova teologije križa Josepha Ratzingera, u: *Spectrum*, 53 (2020) 1, 31-52.

KOŠČAK, Anđelko, Duhovni profil svećenika i mučenika sv. Marka Krizina Križevčanina, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 175-192.

NOVAK, Krunoslav, Novoselac, Veronika, Percepcija sv. Marka Križevčanina u (hrvatskoj javnosti), u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 527-549.

PULJIĆ, Želimir, Crkva u Albaniji dobila 38 novih blaženika – mučenika. Mučeništvo je osobiti Božji dar Crkvi i društvu, u: *Vrhbosnensia: časopis za teološka i međureligijska pitanja*, 21 (2017.) 2, 499-512.

STEINER, Marijan, Kristova žrtva i na križu i na našim oltarima, u: Nikola Bižaca, Jadranka Garmaz (ur.), *Antropološka i religiozna dimenzija žrtve. Zbornik radova*, Crkva u svijetu, Split, 2013., 59-81.

TEPERT, Darko, Starozavjetna teologija žrtve i ideja mučeništva, u: Dražen Živić (ur.), *Victor Quia Victima – Nada za Hrvatsku*, Zbornik, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb – Vukovar, 67-81.

TOMIĆ, Draženko, Aksiološka dimenzija mučeništva. Primjer sv. Marka Križevčanina i košičkih mučenika, u: Tanja Baran (ur.), *Sveti Marko Križevčanin – život i djelo*, Glas Koncila, Križevci – Zagreb, 2022., 127-145.

TROGRLIĆ, Stipan, Blaženi Francesco Bonifacio: svećenik i mučenik, Ilija Jakovljević (prir.), Pazin: Josip Turčinović, 2016. u: *Histria*, 8 (2018.), 282-286.

CROATIAN MARTYRS IN THE LIGHT OF THE EUCHARISTIC SACRIFICE

SUMMARY

The paper *Croatian Martyrs in the Light of the Eucharistic Sacrifice* aims to introduce and present the martyrs of the Church's faith in Croats from the perspective of Christ's Eucharistic sacrifice. It is conceived in three chapters, through which, using the method of systematic theology, it investigates the connection between the secret faith of the Eucharistic sacrifice and martyrdom. The biblical-theological understanding of sacrifice starts from the Old Testament sacrifices, where the paschal sacrifice at the time of the exodus from Egyptian slavery stands out as a foreshadowing of our Passover Christ, which leads to a completely different New Testament understanding of the sacrifice in which Jesus Christ is both Priest, Altair and Victim. The Eucharist is Christ Himself who gives Himself to the Church and builds it up as His Body. A shorter dogmatic-theological review of the church tradition brings out the sacrificial character of the Eucharist and the martyrdom that has a stake in it, in the faithful who in their lives realize self-sacrifice following the example of the divine teacher. This is how the mystery of the Eucharistic sacrifice and the martyr's sacrifice of confessing Jesus Christ before the persecutors are connected, by which the martyr's become *partakers of the cup*. The presentation of the Croatian martyrs collected in the third part showed how the Croatian martyrs of Jesus Christ bore witness to him with their life work and showed by their example the fruits of living in Eucharistic unity with Jesus, thus continuing to offer hope and strength to Christians today who are expected to provide a credible testimony of faith.

Key words: Eucharist, sacrifice, martyrdom, testimony, Croatian martyrs.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, _____ Jelena Ivančić _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja *sveučilišnoga/sveučilišne prvostupnika/prvostupnice katehetike*, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____ rujan, 2023. godine _____

Potpis